

Marta Postuła

Kultura elementem budowania kapitału społecznego

Spośród czterech koncepcji, które w ostatnich 20 latach odegrały istotną rolę w rozwoju teoretycznego i praktycznego nurtu zarządzania wartością firmy, jedna dotyczy wzrostu znaczenia niematerialnych źródeł wartości, szczególnie kapitału intelektualnego wraz z próbami szacowania jego wpływu na proces kreowania wartości firmy. Kapitał intelektualny przedsiębiorstwa składa się z aktywów trzech rodzajów: kapitału ludzkiego, kapitału strukturalnego i kapitału klienta²⁾. Na poziomie makroekonomicznym w miejsce kapitału klienta wymieniany jest kapitał społeczny i kapitał relacyjny. Takim podziałem posłużyli się autorzy Raportu o kapitale intelektualnym Polski z 2008 roku⁸⁾.

Makroekonomiczna kategoria kapitału intelektualnego to narodowy kapitał intelektualny. W tym wymiarze zawiera on ukryte wartości poszczególnych ludzi, instytucji, lokalnych wspólnot i regionów. Wartości te są bieżącym i potencjalnym zasobem tworzenia bogactwa narodowego. Optymalne wykorzystanie tych wartości wymaga ich trafnej identyfikacji i umiejętnego zarządzania. Powyższe procesy uwarunkowane są poprawnym stanem komunikacji społecznej, adekwatnym i spójnym z istniejącym środowiskiem kulturowym. Kultura stanowi wzór wartości, norm, przekonań, postaw i założeń, które nie muszą być sformułowane, ale kształtują społeczeństwo, jednostki i sposoby realizacji zadań. Z tego też powodu czynnik kulturowy ma swoje znaczenie zarówno w skali makro-, jak też w skali mikroekonomicznej.

Główny nurt badań wpływu kapitału intelektualnego na rozwój często sprowadza się do badania wpływu wydatków na wiedzę (badania i rozwój) oraz na wzrost gospodarczy. Analizy w tym zakresie, zarówno na poziomie makroekonomicznym, jak i mikroekonomicznym, sprowadzały się do badania trzech elementów: wydatków na badania i rozwój, na software oraz na szkolnictwo wyższe. Wydatki na kulturę są zazwyczaj pomijane, przede wszystkim z powodu braku mierzalnego wpływu na wzrost gospodarczy, jak i możliwości określenia skali jego oddziaływania. Trudności z kwantyfikacją tej zależności związane są również ze znacznym rozdrobieniem tych wydatków w ogólnym agregacie konsumpcji indywidualnej i zbiorowej. Poprawne rozpoznawanie oraz wykorzystanie wzorów zachowania i myślenia, jak też przedmiotów z nimi powiązanych (zjawisk kulturowych), jest również bardzo istotne na poziomie przedsiębiorstwa, gdyż może mieć bezpośrednie konsekwencje dla kreowania kapitału intelektualnego firmy.

Rozwojem kultury zainteresowane powinno być zarówno państwo, które odpowiedzialne jest za kształtowanie zachowań społecznych i ochronę dziedzictwa narodowego, jak również pojedyncze instytucje, w tym przedsiębiorstwa. W artykule prześledzono sposób podejścia do kultury w strategicznych dokumentach programowych rządu, jak też na dużo niższym poziomie uogólnienia – wydatków na kulturę w Wieloletnich Planach Finansowych Państwa (WPF). Przegląd ten pokazuje uwarunkowania, w jakich funkcjonują w

tym kontekście polskie przedsiębiorstwa. Na marginesie można zauważyć, że część szczegółowych informacji będzie istotniejsza dla przedsiębiorstw działających w sferze kultury, jako bezpośrednich wytwórców produktów i usług w tej sferze.

Zdaniem G.W. Kołodko, historia wskazuje kulturę jako decydujący czynnik rozwoju i zastoju gospodarczego⁵⁾. Zasadnicze wsparcie tej tezy zawarte jest w klasycznym dziele M. Webera¹¹⁾. Uwarunkowania kulturowe osadzone w historii i tradycji stanowią jeden z czynników wyznaczających ścieżki rozwojowe, a ich kształt wpływa na założenia przyszłych scenariuszy rozwojowych. Zachowania społeczne są uwarunkowane m.in. czynnikami kulturowymi, zaś ich konsekwencje mają silny wpływ na zjawiska ekonomiczne.

Kluczowymi cechami zachowań społecznych są pragmatyzm i kreatywność. Cechy wrodzone i nabyte decydują o życiu człowieka, jak też całych społeczeństw. Społeczeństwo może być bardziej lub mniej prorozwojowe, jednak zawsze jest ściśle związane ze środowiskiem kulturowym, będącym efektem tradycji, wychowania i edukacji. Obowiązujące normy postępowania, zaufania i zaangażowania, składające się na kapitał społeczny, są ściśle związane z istniejącym środowiskiem kulturowym. Ze względu na ogromną liczbę stosunkowo wieloznacznych definicji kultury, proponuję w tym artykule uznać, że kultura oznacza system wartości i płynących z nich ludzkich zachowań.

Rozwój gospodarczy nie jest uzależniony wprost od kultury, ale od jej wpływu na środowisko człowieka, jego otoczenie społeczne i techniczne. Z perspektywy przyszłości właśnie kultura może decydować o tempie rozwoju w średnim lub długim okresie. Również na poziomie mikroekonomicznym – jak wynika z historii gospodarczej – sukcesy w zarządzaniu nie wynikały tylko z przymusu ekonomicznego, ale z silnej motywacji, której źródła tkwiły w ludzkich osobowościach i otaczającej kulturze społecznej.

W związku z tym kultura stanowi przedmiot zainteresowania władz publicznych, zarówno ze względu na jej wpływ na otoczenie społeczno-gospodarcze, jak też dlatego, że wiele aktywności w tym obszarze jest uzależnionych od publicznych źródeł finansowania. W ramach prowadzonych w ostatnich latach stosunkowo obszernych i intensywnych prac strategiczno-programowych rządu rozpoczęto badania tego obszaru, szczególnie podczas prac nad *Strategią rozwoju kapitału społecznego*¹⁰⁾. W 2009 r. w *Planie uporządkowania strategii rozwoju* został określony zakres badań. W kolejnym kroku przygotowano projekt *Strategii*, której koordynatorem pozostaje minister kultury i dziedzictwa narodowego. W projekcie przyjęto następującą definicję kapitału społecznego: jest to, wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm, a także wzorów postępowania, zdolność obywateli do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmacnia wolę współpracy i porozumienia w osiągnięciu wspólnych celów.

Jako główne wyzwanie sformułowano zwiększenie powszechnej świadomości znaczenia kapitału społecznego dla rozwoju kraju. Cztery wyzwania dla kapitału społecznego zostały sformułowane następująco:

- podniesienie poziomu kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego,
- zwiększenie aktywności i partycypacji społecznej,
- poprawa komunikacji społecznej i wymiany wiedzy,
- poprawa wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego w budowaniu kapitału społecznego.

W projekcie *Strategii* dla każdego z czterech obszarów została przeprowadzona szczegółowa diagnoza obecnej sytuacji, wraz ze wskazaniem istoty zachodzących procesów i zjawisk, a także ich uwarunkowań. Każda część strategii opatrzona jest analizą SWOT proponowanych rozwią-

zań. Ocena na podstawie przeprowadzonej w ten sposób analizy, i podsumowanie dla danego obszaru, stanowiły punkt wyjścia dla sformułowania głównego wyzwania dla obszaru, podzielonego następnie przez autorów *Strategii* na wyzwania cząstkowe.

W dokumencie znajdujemy potwierdzenie poglądu, że zjawiska kulturowe stanowią fundament kapitału społecznego, w znacznym stopniu decydujący o jego rozwoju i jakości. Istniejący zasób niematerialnych i materialnych dóbr kultury stanowi bazę tożsamości społecznej. Kultura określa zachowania i postawy, sposoby komunikowania i organizowania się społeczeństwa. Dziedzictwo kulturowe stanowi zasób otwarty i dynamicznie się zmieniający. W rządowym dokumencie *Raport Polska 2030*⁷⁾ wskazano związek między potencjałami kulturowym i kreatywnym, oraz kluczowy dla procesów rozwojowych problem ich efektywnego wykorzystania. W raporcie stwierdza się, że potencjał kulturowy determinuje sposoby podejmowania decyzji, sprzyja atmosferze otwartości i wzajemnego zaufania, z kolei uruchomienie potencjału kreatywnego wpływa na rozwój społeczny i gospodarczy. Kultura i kreatywność tworzą warunki, w których powstające produkty i idee są społecznie pożądane oraz akceptowane. Sprzyjające relacje społeczne wzmacniają kreatywność, a to właśnie kultura jest podstawą kształtowania postaw społecznych.

W obszarze diagnozy *kultura i kreatywność* sformułowano dla Polski pięć wyzwań rozwojowych:

- zwiększenie uczestnictwa w kulturze oraz poprawa dostępności do zasobów kultury,
- poprawa systemu ochrony zabytków,
- wsparcie procesu digitalizacji dziedzictwa narodowego,
- rozwój mechanizmów wsparcia i współpracy między różnymi podmiotami i osobami działającymi w sektorze kultury i kreatywności,
- rozwój przemysłów kultury i przemy-

słów kreatywnych przy jednoczesnym zwiększeniu dywersyfikacji źródeł finansowania.

W oparciu o czwarte wyzwanie (poprawa wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego w budowaniu kapitału społecznego), w projekcie strategii sformułowano cel operacyjny w obszarze *kultura i kreatywność*, jako rozwój oraz efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego. Powyższy cel ma zostać osiągnięty poprzez:

- wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej,
- wzmocnienie znaczenia kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym.

Opisany rządowy dokument ujmuje w sposób syntetyczny cele i kierunki działań na rzecz wzmocnienia i podwyższenia jakości kapitału społecznego. Plany te odnoszą się głównie do instytucji publicznych, ale ich efekty dotyczą całego społeczeństwa i tworzą warunki przyszłych działań wszystkich podmiotów, w tym przedsiębiorstw.

Kolejnym dokumentem rządowym wskazującym cele, zadania, wydatki i efekty polityki w poszczególnych obszarach działania państwa (w tym kultury), jest opracowywany od 2010 roku Wieloletni Plan Finansowy Państwa (WPFPP). Ten dokument jest zbiorem planów zawierających szacunki wydatków budżetu państwa na najbliższe cztery lata w ujęciu zadaniowym, wykorzystujące strukturę 22 podstawowych funkcji państwa. Najważniejszą ich cechą jest przyporządkowanie wydatków w średnim okresie, przy jednoczesnym wskazaniu celów i mierników realizacji dla każdej funkcji państwa.

W przypadku funkcji *Kultura i dziedzictwo narodowe* opracowano dotychczas dwa WPFPP. Ta funkcja to obszar działania państwa obejmujący usługi związane z kulturą, wycieczki i sportem, oraz usługi radiowo-telewizyjne i wydawnicze, religia, a także inne usługi społeczne. Tutaj mieszczą się też wydatki na prace badawczo-rozwojowe odnoszące się do tej dziedziny

oraz organizacja wypoczynku, a także inne działania z tym bezpośrednio związane.

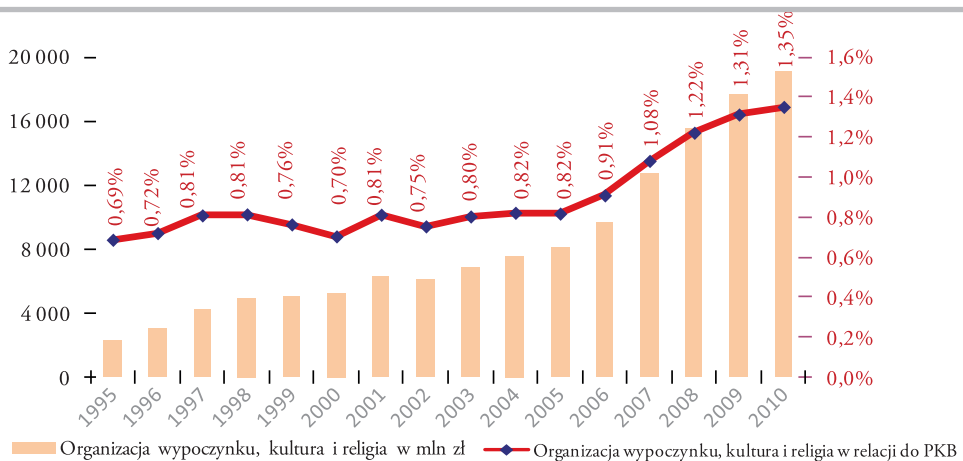
Wydatki budżetu państwa na kategorię COFOG* *Rekreacja, kultura i religia* wzrastały od 2,3 mld zł w 1995 r. do 19,1 mld zł w 2010 r. Na poziom wydatków na tę funkcję miała wpływ reforma administracyjna przeprowadzona w 1999 roku, na skutek której część wydatków w tej dziedzinie przyporządkowano do powiatów i województw. W relacji do PKB wydatki przeznaczone na realizację tego obszaru działalności państwa systematycznie i dość równomiernie rosły (zwłaszcza po 2005 r.), od 0,69 proc. w 1996 r. do 1,35 proc. w 2010 r. (rysunek 1). Tempo przyrostu wydatków w tej kategorii w 15-letnim badanym okresie przewyższało dynamikę wzrostu PKB, co wskazuje jednoznacznie na wzrost jej znaczenia.

Druga część analizy dotyczy (zakresowo zbliżonej do wcześniej omówionej kategorii COFOG) funkcji *Kultura i dziedzictwo narodowe*, dla której wydatki są planowane w WPPF. W latach 2009–2011 zmniejszała się relacja wydatków budżetu państwa na rzecz tej funkcji z 0,11 proc. do 0,09 proc., co wynikało z ich ograniczenia o 0,2 mld zł. W budżecie państwa na 2012 rok wydatki te rosą o około 0,5 mld zł, co oznacza przywrócenie ich relacji do PKB na poziomie 0,11 proc. Szacunki zawarte w WPPF na lata 2013–2014

przewidują pewien wzrost wydatków w stosunku do roku 2012. W ramach tej funkcji zostały zdefiniowane cztery mierniki stanu realizacji postawionych celów (wyboru mierników dokonał Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego). W pierwszym celu, *Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych, otrzymujących dotacje podmiotowe na 1000 osób w danym roku*, zgodnie z danymi zawartymi w WPPF 2011–2014, założono wzrost wartości miernika bez względu na wysokość wydatków w ramach funkcji (w latach 2010–2011 założono wzrost wartości miernika o około 25 proc., przy stabilnych wydatkach w ramach funkcji).

Wydaje się, że wzrost wydatków w kolejnych latach zarówno w ujęciu nominalnym, jak również w relacji do PKB, tylko w ograniczonym zakresie będzie przyczyniać się do poprawy wartości miernika. W przypadku drugiego miernika, *Liczba nowo wybudowanych, modernizowanych, pozyskanych i wyposażonych obiektów służących kulturze w danym roku do roku poprzedniego (w %)*, efekt bazy (wartości roku bazowego), istotnie wpływa na wyniki. Powiększająca się z roku na rok liczba finansowanych obiektów powoduje automatyczny wzrost wydatków. Jednak począwszy od 2013 roku przewiduje się stabilizację wartości miernika na poziomie 100 proc. W przypadku dwóch kolejnych mierników

Rysunek 1 **Nominalne wydatki na organizację wypoczynku, kulturę i religię w Polsce w latach 1995–2010**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tablica 1 Wydatki budżetu państwa oraz mierniki i ich wartości dla funkcji *Kultura i dziedzictwo narodowe*

Wydatki	2009	2010	2011	2012	2013	2014
w mld zł	1,5	1,2	1,3	1,8	2	1,9
dynamika realna		78,0	104,7	134,7	108,4	92,7
dynamika nominalna		80,0	108,3	138,5	111,1	95,0
w relacji do PKB	0,11	0,08	0,09	0,11	0,12	0,10
Mierniki stopnia realizacji celu						
Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych, które otrzymują dotacje podmiotowe, na 1000 osób w danym roku	40,1	38,2	47,8	49,6	50,4	51,6
Liczba nowo wybudowanych, modernizowanych, pozyskanych i wyposażonych obiektów służących kulturze w danym roku do roku poprzedniego (w %)	*	226,3	135,5	127,0	98,1	100,0
Liczba zabezpieczonych, odrestaurowanych nieruchomości obiektów dziedzictwa narodowego w kraju i za granicą	*	6 721	505	513	518	527
Liczba zabezpieczonych (zdigitalizowanych), odrestaurowanych ruchomych obiektów dziedzictwa narodowego w kraju i za granicą, j.w.	*	47 331 285	43 943 431	38 465 755	39 335 153	41 861 555

* Miernik niemonitorowany.

Źródło: opracowanie własne na podstawie WFPF na lata 2010–2013, Informacji o przebiegu wykonania WFPF na lata 2010–2013, oraz Aktualizacji WFPF na lata 2011–2014.

dotyczących dziedzictwa kulturowego: *Liczba zabezpieczonych, odrestaurowanych nieruchomości obiektów dziedzictwa narodowego w kraju i za granicą (w danym roku)*, oraz *Liczba zabezpieczonych (zdigitalizowanych), odrestaurowanych ruchomych obiektów dziedzictwa narodowego w kraju i za granicą (w danym roku)*, ich wartości mają charakter stabilny (za wyjątkiem wartości zrealizowanej w 2010 r.), i kształtują się w sposób niezależny od wartości wydatków (nie zwiększają się wraz z planowanym wzrostem wydatków w latach 2012–2014), co potwierdzają również wartości zaprezentowane w tablicy 1.

Mierniki zdefiniowane dla tej funkcji nie są wybrane optymalnie, ponieważ trudno na ich podstawie wnioskować o efektywności i skuteczności prowadzonych działań. Miernik *Liczba zabezpieczonych, odrestaurowanych nieruchomości obiektów dziedzictwa narodowego w kraju i za granicą (w danym roku)*, nie uwzględnia czynnika jakościowego. Nie można bowiem porównywać różnorodnych projektów dotyczących na przykład renowacji zespołu parkowo-pałacowego, z budową niewielkiego pomnika. Celem miernika powinno

być pokazanie obu aspektów: ilościowego i jakościowego, stąd też należałoby doprecyzować miernik tak, by nie utracić walorów jakościowych badanego zjawiska.

Zestawienie konkretnych danych finansowych z WFPF dotyczących obszaru kultury, z formułowanymi w projekcie *Strategii rozwoju kapitału społecznego* wyzwaniami i celami działań w tym obszarze, nie dają jasnej odpowiedzi na pytanie, czy cele zostaną osiągnięte. Zaplanowany stosunkowo stabilny poziom finansowania (wzrost o 0,5 mld zł w 2012 r. do 1,8 mld zł, później odpowiednio o 2,0 i 1,9 mld zł) wskazuje, że przewidziany na ten okres proces konsolidacji finansów publicznych może tylko w niewielkim stopniu ograniczyć nakłady publiczne na tę sferę. W raporcie dotyczącym wpływu kryzysu gospodarczego na rozwój kultury sformułowano pogląd, że kultura może stać się jednym z kluczowych obszarów przełamania kryzysu i uruchamiania rozwoju, pod warunkiem przeprowadzenia w sektorze kultury zasadniczej reformy instytucjonalnej i restrukturyzacji publicznych instytucji kultury⁵⁾. Raport wskazuje więc konieczność zmian zasad funkcjo-

nowania podmiotów w obszarze kultury, niekoniecznie zaś wzrostu nakładów publicznych na tę dziedzinę. Poprawa jakości działań w tej sferze wyzwoliłaby ukryty potencjał rozwojowy, stymulujący całe życie społeczno-gospodarcze.

Oprócz spojrzenia makroekonomicznego, związanego z polityką państwa, warto zwrócić uwagę na wpływ sfery kulturowej na funkcjonowanie przedsiębiorstw, czyli na poziomie mikroekonomicznym. Na gruncie nauki istnieje uzasadniony pogląd o konieczności rozwijania podejścia interdyscyplinarnego, otwartego na różne dziedziny nauki, nie tylko nauki ekonomiczne, wykorzystywania historycznego i współczesnego dziedzictwa intelektualnego ludzkości. W dłuższej perspektywie zepchnięcie nauk o przedsiębiorstwie na pozycje narzędziowe grozi zdominowaniem współczesnej teorii i praktyki zarządzania przedsiębiorstwami, kształceniem „jednowymiarowych menedżerów”. Rozwój narzędziowego podejścia do inżynierii ekonomicznej, nie powinien zastępować naukowego podejścia interdyscyplinarnego do kluczowych problemów współczesnych przedsiębiorstw³⁾.

Jednym z ważnych obszarów zainteresowań badań z zakresu zarządzania przedsiębiorstwami, obok studiów nad produkcją, dystrybucją i konsumpcją dóbr, usług oraz idei w sieci www, jest sfera kulturowa i dokonujące się w niej przemiany. Pojawiają się nowe systemy znaków i symboli, metody sprawowania władzy, a także inne sposoby symbolicznego komunikowania się jednostek gospodarujących na rynkach. Radykalnie zmieniająca się sfera kulturowa i inne wyżej wskazane zjawiska sprawiają, że dotychczasowe, wąskie podejście inżynieryjno-finansowe do zarządzania wartością przedsiębiorstw staje się niewystarczające i wymaga zmiany. Fundamenty teoretyczne, jak i praktyczne zasady działalności ekonomicznej przedsiębiorstw, wymagają integracji sfery materialnej oraz symbolicznej. Proces ten wymaga po-

dejścia interdyscyplinarnego i ściślejszej współpracy ekonomistów ze specjalistami innych nauk humanistycznych – socjologami, psychologami społecznymi, ekologami, antropologami kultury, prawnikami.

Na gruncie teorii neoliberalnej wypracowano koncepcję zarządzania wartością przedsiębiorstwa oraz zarządzania przez wartości. Najnowsze badania wskazują, że główne źródła kreowania wartości przedsiębiorstw stanowią aktywa niematerialne. Tradycyjna gospodarka opierała się o zarządzanie produkcją, współcześnie kluczowym procesem jest zarządzanie informacją¹²⁾. O wartości przedsiębiorstw decyduje jakość systemów informacji i wiedzy, składająca się z wcześniej wspomnianego kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa, a używając kryteriów ekonomicznych z aktywów niematerialnych przedsiębiorstwa. Zarządzanie przez wartości stało się jedną z technik „miękkiego” zarządzania, jego dorobek tworzy nowy metajęzyk zarządzania. Wynika to ze skupienia uwagi na wartościach najważniejszych dla przedsiębiorstw, wartościach które są podzielane przez interesariuszy, związanych materialnie i emocjonalnie, poprzez swoje potrzeby i interesy. Ten system zarządzania sprzyja zrównoważonemu rozwojowi przedsiębiorstwa, w ramach którego równie ważne są interesy wszystkich interesariuszy przedsiębiorstwa (właścicieli, inwestorów, klientów, pracowników, menedżerów, samorządów, administracji publicznej), a nie tylko właścicieli kapitału.

Tworzone w ramach zarządzania przez wartości systemy odgrywają zarówno rolę spoiwa, które łączy ludzi w ramach różnego rodzaju społeczności, jak też katalizatora transformacji tych społeczności. Dzięki temu dotychczasowe zarządzanie wartością przedsiębiorstwa, wzbogacone zarządzaniem przez wartości, może być pełniejsze i bardziej użyteczne praktycznie.

Współcześnie przyjmuje się za oczywiste stwierdzenie, że wiedza jest głównym źródłem przewagi konkurencyjnej przed-

siębiorstwa. Dotyczy to najbardziej zaawansowanej fazy rozwoju gospodarczego, określanej mianem gospodarki opartej na wiedzy względnie gospodarki cyfrowej. Jakość wykorzystywanej wiedzy w zasadniczym stopniu zależy od poziomu kapitału intelektualnego, w tym kapitału ludzkiego. Problem sprowadza się nie tylko do jakości kadry naukowej i menedżerów w przedsiębiorstwach, ale również przedstawicieli wszystkich profesji odpowiadających za stan edukacji i kultury w danym państwie, jak też w konsekwencji wszystkich uczestników życia społeczno-gospodarczego po stronie produkcji, a także konsumpcji. Wracając do pozycji przedsiębiorstwa w kreowaniu wartości firmy, wszystkie trzy elementy kapitału intelektualnego (ludzki, strukturalny i klienci) powinny podlegać świadomemu zarządzaniu. Proces ten wymaga wpisania się w ogólne procesy zmian

społeczno-gospodarczych w kraju, ich śledzenia, przewidywania sytuacji przyszłej.

Znacznie bardziej skomplikowanym problemem pozostaje umiejętne wykorzystanie uwarunkowań kulturowych danego kraju, oraz utrzymanie i wzmocnienie na globalnym rynku. Procesy globalizacyjne stanowią coraz ważniejszą przyczynę kształtowania i zmian czynników kulturowych. Część uwarunkowań kulturowych, wynikających z m.in. edukacji i upowszechniania wiedzy oraz kultury, wydaje się być długoterminowo domeną władz publicznych, i w tej części wykracza poza granice odpowiedzialności przedsiębiorstwa. Podejmując decyzje przedsiębiorstwa powinny jednak coraz większą uwagę zwracać na uwarunkowania kulturowe otoczenia w którym działają, ponieważ ma to niewątpliwie istotny wpływ na ich działalność.

Bibliografia:

1. *Government at a Glance 2011*, OECD Publishing, Paris 2011, s. 195.
2. Herman A., *Kapitał intelektualny i jego liczenie*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, nr 3, 2008, s. 41.
3. Herman A., *Rozwój kapitału intelektualnego Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie SGH do roku 2012 i dalej do roku 2024*, http://www.sgh.waw.pl/katedry/ksb/pracownicy/andrzejherman/Rozwoj_kapitalu_intelektualnego_Kolegium_Nauk_o_Przedsiębiorstwie_SGH.pdf.
4. Kołodko G.W., *Wędrujący świat*, Prószyński i s-ka, Warszawa 2008, s. 307, 313.
5. *Kultura w kryzysie czy kryzys w kulturze*, raport przygotowany na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Kraków 2009, s. 35.
6. *Plan uporządkowania strategii rozwoju* – tekst uwzględniający dokonaną w dniu 10 marca 2010 r. oraz 30 kwietnia 2011 r. reasumpcję decyzji Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2009 r. przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.
7. *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2010, s. 360-363.
8. *Raport o kapitale intelektualnym Polski*, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2008.
9. *Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 marca 2010 r. w sprawie szczegółowego sposobu, trybu i terminów opracowania materiałów do projektu ustawy budżetowej na rok 2011*, Załącznik nr 76, *Szczegółowe zasady opracowywania materiałów do projektu ustawy budżetowej na rok 2011*, s. 76.
10. *Strategia rozwoju kapitału społecznego*, http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20120112_Strategia_Rozwoju_Kapitalu_Spolecznego_po_uzgodnieniach_miedzyresortowych_-_tekst_glowny_21-12-11.pdf, s. 5-7.
11. Weber M., *Etyka protestancka a duch kapitalizmu*, Wydawnictwo Test, Lublin 1994.
12. *Współczesne źródła wartości przedsiębiorstwa*, Dobiegała-Korona B., Hermana A. (red.), Difin, Warszawa 2006.

* Klasyfikacja COFOG (*Classification Of the Functions Of Government*) – międzynarodowy standard funkcji opracowany dla sektora instytucji rządowych i samorządowych przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), i publikowany przez Wydział Statystyczny działający przy ONZ.